

ДО ПИТАННЯ ПРО ВИСОКИЙ РІВЕНЬ ЛОКАЛЬНОЇ ЕНДОГАМІЇ СЕРЕД ЕТНІЧНИХ ШВЕДІВ НА ХЕРСОНЩИНІ У ХІХ – НА ПОЧАТКУ ХХ СТ.

Чирук Святослав Володимирович,
кандидат історичних наук,
заступник директора з наукової роботи
Комунального підприємства «Музей історії Дніпра»
Дніпровської міської ради
sczyruk@gmail.com
orcid.org/0000-0002-7008-4110

Мета – перевірити достовірність популярної в історіографії гіпотези про високі показники локальної ендогамії у Старошведській колонії. Гіпотеза перевіряється емпірично на основі відомостей парафіяльних книг.

Методи. Рівень ендогамії визначається на основі відсотка екзогамних шлюбів мешканців Старошведського порівняно з відповідними показниками колоністів з інших сіл Південної України того ж періоду. Ендогамія Старошведського досліджується в динаміці починаючи з 1830-х років і до початку ХХ століття. Також перевіряються гіпотези про унікальність чи не унікальність ендогамії у Старошведській колонії. Когортний аналіз використовувався для спроби пояснити причини ендогамії у селі.

Результати. Автор зазначає, що 96% шлюбів лютеран на Півдні України в ХІХ – на початку ХХ ст. уклалися в межах парафії. Водночас дуже поширеними були шлюби між поселеннями з різних сіл однієї парафії (близько 60% від усіх випадків шлюбу). Цей показник був однаковим як для чоловіків, так і для жінок. Географічних і хронологічних відмінностей виявлено не було.

У рамках дослідження було виявлено, що частка екзогамних шлюбів у Старошведській колонії була вдвічі меншою, ніж в інших населених пунктах області, і становила 28%. Також було встановлено наявність гендерної диспропорції (60–65% екзогамних шлюбів у Старошведському були укладені чоловіками). Окрім того, було зафіксовано коливання рівня екзогамних шлюбів у селі протягом досліджуваного періоду. Кількість випадків екзогамних шлюбів зменшувалася, коли на шлюбний ринок виходила когорта жінок, що постраждали під час епідемії чуми 1781–1783 років. Відсоток екзогамних шлюбів у Старошведському протягом досліджуваного періоду проявляв суттєву тенденцію до зростання (а отже, рівень локальної ендогамії з часом знижувався).

Висновки. Автор робить висновок, що утверджена в історіографії гіпотеза про високий рівень етнічного націоналізму у Старошведському як основної причини великої кількості випадків ендогамії у цьому селі є необґрунтованою. Цьому припущенню суперечить велика тенденція до зростання кількості випадків екзогамних шлюбів, яка спостерігалася серед мешканців цього населеного пункту. Натомість автор пропонує вважати основною причиною високого рівня ендогамії у Старошведському статеві-віковий склад населення, а саме зменшення частки жінок в одній когорті після епідемії чуми.

Ключові слова: локальна ендогамія, екзогамія, шлюби, статево-вікова структура, Старошведське, Південна Україна.

TO THE QUESTION ABOUT HIGH LEVEL OF LOCAL ENDOGAMY RATES AMONG ETHNIC SWEDES IN KHERSON PROVINCE IN THE XIX – AT THE BEGINNING OF THE XX CENTURY

Chyruk Sviatoslav Volodymyrovych,
Candidate of Historical Sciences,
Deputy Director for Research
Municipal enterprise “Museum of Dnipro City History”
Dnipro City Council
sczyruk@gmail.com
orcid.org/0000-0002-7008-4110

Purpose of the article is to verify popular hypothesis about high local endogamy rates in Gammalsvenskby colony. It is empirically checking on the base of the parish books information.

Methods. Endogamy level is checking through percent of exogamic marriages of Gammalsvenskby inhabitants with settlers from other villages. Gammalsvenskby endogamy is exploring in dynamic, from 1830th to the beginning of XX century. Hypothesis about unique or not unique character of endogamy in Gammalsvenskby are also checking. Gammalsvenskby endogamy rates are comparing with indicators from other Lutheran settlements on the South of Ukraine at the same period. Cohort analysis was using to attempt to explain the reasons of endogamy in the village.

Results. Author marks that 96% of marriages among Lutherans on the South of Ukraine in XIX – beginning of XX centuries were concluded within the parish. At the same time, marriages between settlements from different villages in the same parish were very common (near 60% from all marriage cases). It was the same for male and female. Geographical and chronological differences were not detected.

The research discovered that the part of exogamic marriages in Gammalsvenskby was half as much than at other settlements in the region and was amount 28%. Gender disparity was also detected (60–65% of exogamous marriages in Gammalsvenskby were conduct by male). Fluctuations of exogamic marriages rates at the village during research period was also find. The number of exogamic marriages cases were decreased when female cohort injured during plague epidemic 1781–1783 years entered the marriage market. Exogamic marriages percent in Gammalsvenskby had a strong increasing trend (local endogamy level was decrease) during research period.

Conclusions. Author makes the conclusion that hypothesis about high level of ethnic nationalism in Gammalsvenskby as the main reason of great number of endogamy cases in this village expressed in historiography is unfounded. Strong trend for growing number of exogamic marriages cases contradicts this assumption. Author offer to consider the main reason of high level of endogamy in Gammalsvenskby age and sex composition (decreasing of females in one cohort after plague epidemic).

Key words: local endogamy, exogamy, marriages, age and sex composition, Gammalsvenskby, Southern Ukraine.

Вступ. Головним стрижнем старошведського історичного міфу, сформованого під впливом романтизму та націоналізму у пресі та працях другої половини XIX – початку XX ст., є ідея героїчного збереження мешканцями Старошведського своєї мови, релігії та національної ідентичності всупереч обставинам та асимілізаційним впливам як з боку німецького, так і слов'янського оточення.

Останніми роками опірів мешканців Старошведського асиміляції опинився у центрі уваги різних дослідників та дослідницьких груп. У 2005 р. наголос на цій темі у статті робив Пер Андерс Рудлінг (Rudling, 2005). Згодом вона порушувалася в рамках шведсько-українського дослідницького проєкту «Шведські колонії в Україні», який реалізовувався «Центром дослідження історії і культури німецького і менонітського населення» історичного факультету Дніпропетровського (нині – Дніпровського) університету ім. Олеся Гончара (м. Дніпро, Україна) та Сьодерторнського університету у Стокгольмі (Södertörns högskola) (Маліцька, 2010).

Починаючи з другої половини XIX ст. автори, які писали про Старошведське, звертали увагу на ендогамію, яка побутувала в цій колонії, як на важливий елемент опору асиміляції. В різні роки питання ендогамії у Старошведському торкалися: Август Нюман (Nyman, 1837), Вільгельм Лагус (Lagus, 1852), Герман Вендель (Vendell, 1881), Антон Карлгрен (Карлгрен, 2021), Герман Ніандер (Neander, 1912), Пер Андерс Рудлінг (Rudling, 2005) та Петер Вавженюк (Wawrzeniuk, 2014).

У першій газетній публікації про Старошведське у фінській шведомовній пресі у 1837 р. Август Нюман просто констатував відсутність випадків укладання шлюбів з представниками інших національностей, які мешкали по сусідству (Nyman, 1837). За шістнадцять років потому у 1852 р. Вільгельм Лагус, який також побував у Старошведському, був уже не настільки категоричним та вказував на наявність окремих випадків змішаних шлюбів, хоча й зазначав, що всі (німці та шведи) вважали їх радше винятками (Lagus, 1852). Своєю чергою Герман Вендель, який відвідав селище майже тридцятьма роками пізніше, вже вказував кількість змішаних шлюбів, а укладання ендогамних шлюбів

вписував у націоналістичний контекст, поставивши в один ряд збереження його мешканцями мови та «шведського єства» і описом їхньої зовнішності. Після чого наголосив на їхній фізичній схожості з мешканцями Фінляндії та Швеції та підсумовуючи це фразою про практичну відсутність змішаних шлюбів мешканців села з німцями або слов'янським населенням. Таких він налічував «лише чотири випадки», з яких «лише одна пара жила у селі» (Vendell, 1881).

Факт ендогамії був помітний навіть на початку XX ст. Так, Антон Карлгрен та Герман Ніандер, які відвідали Старошведське в цей період, воліли думати про його мешканців як про одну «велику родину». Зокрема, Г. Ніандер зазначав, що під час його візиту у селищі була 141 сім'я, але тільки 22 прізвища (Neander, 1912). За словами ж А. Карлгрена, «на даний момент (у 1905 р. – С. В. Чурук) усі мешканці села так чи інакше пов'язані один з одним» (Карлгрен, 2021: 83). Причому акцентував увагу на диспропорції у змішаних шлюбах з представниками різних національностей – наявності хоча й невеликої кількості шлюбів між німцями та шведами та повній відсутності між шведами та слов'янами (окрім родини Краковських, які асимілізувалися у шведському середовищі) (Карлгрен, 2021: 83).

Відповідно, елементи історіографічного міфу про ендогамію у Старошведському можна звести до таких пунктів: а) вона була досить сувора, а міжетнічні шлюби були одиничними випадками, а отже, в колонії побутувала установка на ендогамію; б) вона була наслідком глибоких національних почуттів; в) вона існувала починаючи з кін. XVIII до початку XX ст.

У більш пізніх дослідженнях, зокрема сучасних, можна знайти натяки на спроби принаймні часткового перегляду поглядів на локальну ендогамію у Старошведському, сформованих наприкінці XIX – на поч. XX ст. Так, із контексту, наведеного Г. Венделем, можна зрозуміти (хоча прямо цього не сказано), що шведи начебто дотримувались ендогамії з метою збереження своєї національності (Vendell, 1881). Своєрідною відповіддю на це можна вважати фразу зі статті Пер Андерса Рудлінга, в якій він

каже, що «деякі зі шведів уклали шлюби з їхніми німецькими сусідами, але з огляду на малий розмір групи шведам вдалося зберегти їхню культуру та мову в ізоляції» (Rudling, 2005: 65). Підтекст, наведений Рудлінгом, наче перегортає всю конструкцію міфу з ніг на голову. Не заперечуючи самого факту ендогамії, він завуальовано вказує на те, що нормою була якраз не ендогамія, а екзогамія. Свою ж ідентичність шведам вдалося зберегти всупереч цьому потягу до екзогамії, оскільки через малу кількість шведів і екзогамних шлюбів не могло бути багато.

Інший дослідник Петер Вавженюк, спираючись на метричні книги початку ХХ ст. (1899, 1903–1905 рр.), що зберігаються в Державному архіві Херсонської області, обережно не погодився із висновками Германа Ніандера про Старошведське як про *велику родину*. На думку П. Вавженюка, Г. Ніандер відвідав селище саме тоді (1912 р.), коли ситуація із ендогамією серед шведів якраз почала змінюватися у сторону збільшення. За його підрахунками, зробленими на основі метричних книг з Державного архіву Херсонської області, на початку ХХ ст. 9 із 23 зафіксованих шлюбів були екзогамними, що становило майже 40% від загальної кількості шлюбів (Wawrzeniuk, 2014: 93). Висновки П. Вавженюка – це не тільки критика Г. Ніандера, а й висунення гіпотези про те, що рівень ендогамії у Старошведській колонії міг змінюватися з плином часу.

Ще один аргумент для перегляду поглядів на ендогамію у Старошведському можна знайти у історика-вихідця з німецького колоністського середовища – Якоба Штах. Так, на його думку, змішані шлюби загалом були рідкістю серед німецьких колоністів та сільського населення різних національностей (Штах, 1916: 112). Як приклад він зазначав рідкість таких шлюбів із німцями серед мешканців Старошведського, а також між французькими і німецькими колоністами в колонії Шабо. Окрім того, автор звертає увагу на те, що навіть міжконфесійні шлюби серед німців також були рідкістю (Штах, 1916: 112).

А отже, цей аргумент ставить під сумнів унікальність ендогамії у Старошведському. Іще кілька зауважень стосовно ендогамії у Старошведському (частково будуть розглянуті нижче) раніше висловив С.В. Чирук (Чирук, 2016).

Таким чином, можна побачити, що на сьогодні усталився певний канон консервативних поглядів на ендогамію у Старошведському як на сувору та спричинену національним почуттям. Водночас намітилися тенденції для його перегляду, пов'язані із питаннями: що є нормою екзогамія чи ендогамія, чи була ендогамія у Старошведському унікальним явищем та чи був рівень ендогамії стабільним чи все-таки змінювався з часом?

Проблемою є недостатня вивченість питання, адже ендогамія у Старошведському не була центральною темою в історичних розвідках про цей населений пункт, а вся дискусія зводиться до констатації кількох фактів очевидцями та висунення кількох гіпотез, які спираються або на одиничні факти, або й взагалі не мають під собою підґрунтя.

Мета дослідження полягає в тому, щоби перевірити достовірність популярної в історіографії гіпотези про високі показники локальної ендогамії у Старошведській колонії. При цьому поставлені такі дослідницькі завдання: а) зібрати масив даних про шлюби у Старошведській колонії; б) визначити шлюби з мешканцями інших населених пунктів; в) проаналізувати динаміку укладання шлюбів з мешканцями інших населених пунктів; г) визначити рівень укладання шлюбів з мешканцями інших населених пунктів та порівняти з показниками інших іноземних колоній регіону.

Новизна дослідження полягає в тому, що питання локальної ендогамії у Старошведській колонії вперше перевіряється емпірично на великому масиві джерельних відомостей. Суспільна актуальність полягає у зменшенні ступеня політизації теми шляхом деконструкції історіографічних міфів. Наукова актуальність полягає у поглибленні вивчення питання, визначенні наявності чи відсутності явища та пошуку його об'єктивних причин.

Методи. Досліджуючи питання ендогамії, слід зосередитися на її протилежності, а саме екзогамних шлюбах, оскільки тільки виявивши частку таких шлюбів можна буде зрозуміти і частку ендогамних шлюбів.

Для того щоби з'ясувати, чи відповідала ситуація з ендогамією у Старошведському нормі, чи якимось відрізнялася від неї, слід залучити контрольну групу. Такою контрольною групою можна визначити інші іноземні колонії того ж самого регіону (Південна Україна) та тієї ж конфесії (лютерани). Контрольна група сформована на основі вибірки.

У дослідженні використовуються методи описової статистики, зокрема графічний, відсотковий та когортний аналіз.

Джерельна база дослідження насамперед представлена записами про шлюб у метричних книгах. Хоча більшість метричних книг не містить записів про місце проживання наречених, тим не менш, завдяки специфічним прізвищам та іменам, які використовувались у Старошведському, є можливість виявлення екзогамних шлюбів мешканців цього населеного пункту. Залежно від місць зберігання можна виділити три блоки метричних книг. Перший – це метрична книга кінця ХVІІІ ст., укладена першим пастором колонії Іоганном Адольфом Європеусом. Вона містить записи про шлюби за 1784–1788 роки (записи за більш пізній час, тобто після від'їзду пастора, – спорадичні і неповні, що не дає змоги їх використовувати з метою аналізу частки екзогамних шлюбів) (Loit, Tiberg, 1958: 125–187). Оригінал зберігається у Швеції, імовірно, у сімейному архіві. Другий блок охоплює метричні книги, укладені після створення Генеральної євангелічно-лютеранської консисторії Російської імперії, які зберігаються в Російському державному архіві давніх актів. Вони охоплюють найбільш тривалий період – з 1833 по 1885 роки (РДІА, ф. 828, оп. 14, спр.: 10, 13, 16, 18, 22, 25, 30, 34, 38, 40, 44, 48, 50, 54, 59, 63, 71,

Таблиця 1

Віковий розподіл чоловічих екзогамних шлюбів, укладених в інших лютеранських колоніях
Південної України

чоловіки	15–19	20–24	25–29	30–34	35–39	40–44	45–49	50–54	55 і >	екзогамні	неекзогамні
1833	0	13	1	0	0	0	1	1	0	16	15
1834	0	5	2	0	1	1	1	0	0	10	10
1835	2	9	4	2	3	0	2	0	0	22	22
1836	2	13	6	0	0	0	0	0	1	22	16
1864	0	5	1	0	0	0	0	0	0	6	6
1912	1	4	9	3	0	0	0	0	2	19	11
1913	0	7	6	0	1	0	1	1	0	16	26
1914	0	2	0	0	0	0	0	0	0	2	1
загалом	5	58	29	5	5	1	5	2	3	113	107
%	4,43	51,33	25,66	4,43	4,43	0,89	4,43	1,77	2,66		вибірка по колоніям

Джерела даних: Метричні книги парафій Грунау (1833–1836), Йозефсталь (1864) і Фрейденваль (1912–1914); власні розрахунки.

78, 79, 84, 87, 92, 96, 98, 107). Третій блок включає метричні книги з Державного архіву Херсонської області (документи за 1899, 1903–1905 роки) (ДАХО, ф. 323. оп. 1. спр.: 1–3).

Окрім метричних книг Старошведської колонії, є потреба залучити для порівняння матеріали щодо екзогамних шлюбів по інших лютеранських іноземних колоніях Південної України.

Оскільки більшість метричних книг не містять записів про екзогамні шлюби, можна послугоуватись лише вибірковими даними за окремі роки. Так, метричні книги парафії Грунау за 1833–1836 роки включають інформацію про місця проживання всіх наречених (РДІА, ф. 828. оп. 14. спр.: 2, 5а, 10, 13). Такі ж відомості представлені у метричній книзі парафії Йозефсталь за 1864 р. (РДІА, ф. 828. оп. 14. спр. 129). Також починаючи з 1912 р. метричні книги отримали новий формуляр, який передбачав не тільки записи про місця проживання наречених, але й імена їхніх батьків та інші аспекти. Маємо матеріали за 1912–1915 роки (ДАОО, ф. 894. оп. 1. спр.: 35, 46, 48). Загальна база даних

шлюбних випадків, на основі якої проводиться дослідження, становить 329 осіб.

Ці ж документи містять інформацію про вік наречених, що є одним із досліджуваних аспектів. Утім у випадку Старошведського така інформація за більшість років була відсутня, оскільки її не передбачав формуляр. Це потягло за собою необхідність поіменної ідентифікації осіб, що уклали шлюб на основі інших джерел, які містили відповідні відомості. Серед них – ревізійний список за 1816 р., копії персональних книг (списки парафіян, у цьому разі виписки по селищу Старошведському) за 1821, 1831, 1856 роки (Loit, Tiberg, 1958: 73–114).

Окремі аспекти, пов'язані із ендогамією в цьому населеному пункті (ендогамія в перші роки після прибуття до колонії), також аналізувалися на основі інших матеріалів – списку за 1795 р. (Loit, Tiberg, 1958: 192–237), звітів С.Х. Контеніуса та усних переказів, зафіксованих А. Карлгреном у 1905 р. (Карлгрен, 2021).

З огляду на необхідність визначення частки екзогамних шлюбів в інших колоніях простої кіль-

Таблиця 2

Віковий розподіл жіночих екзогамних шлюбів, укладених в інших лютеранських колоніях
Південної України

чоловіки	15–19	20–24	25–29	30–34	35–39	40–44	45–49	50–54	55 і >	екзогамні	неекзогамні
1833	7	7	2	0	0	0	0	1	0	17	15
1834	0	5	2	0	1	1	1	0	0	10	10
1835	6	13	1	1	0	0	0	1	0	22	22
1836	5	11	5	0	0	0	0	1	0	22	16
1864	0	5	1	0	0	0	0	0	0	6	6
1912	3	9	5	0	0	1	0	1	0	19	11
1913	3	9	1	0	1	0	1	0	1	16	26
1914	0	2	0	0	0	0	0	0	0	2	1
загалом	24	61	17	1	2	2	2	4	1	114	107
%	21,05	53,51	14,91	0,88	1,75	1,75	0	3,51	0,88		вибірка по колоніям

Джерела даних: Метричні книги парафій Грунау (1833–1836), Йозефсталь (1864) і Фрейденваль (1912–1914); власні розрахунки.

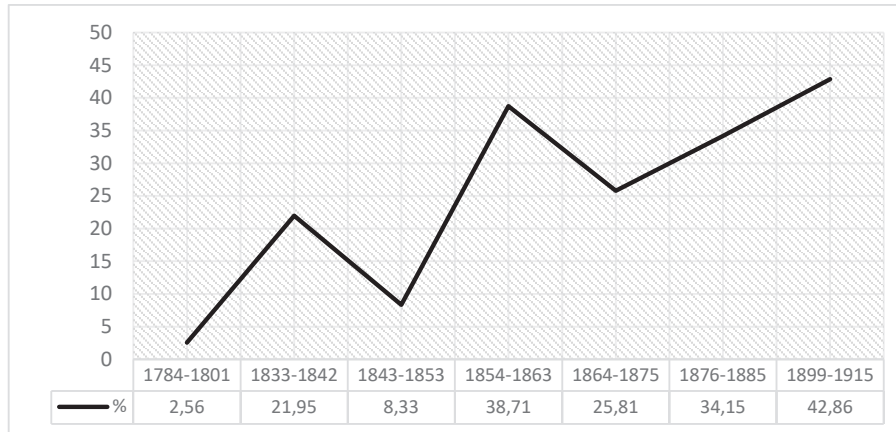

Рис. 1. Частка екзогамних шлюбів. Старошведське. Кін. XVIII – поч. XX ст., %

Джерела даних: *Gammalsvenskbydokument / ed. by A. Loit, N. Tiberg. Uppsala: Lundequistiska bokh, 1958. 236 s.*; метричні книги парафій Йозефсталь та Старошведське; власні розрахунки.

кості екзогамних шлюбів не досить, необхідно також визначити загальну кількість шлюбів. Це викликало потребу обмежити вибірку лише тими колоніями, які входили до парафій, не залучаючи одиничні записи про шлюб із мешканцями великих міст та інших населених пунктів, кількість екзогамних шлюбів та загальна кількість шлюбів у яких для нас залишається невідомою.

Дані про статеву-вікову структуру населення у Старошведському встановлені за допомогою методу компонентів шляхом поєднання записів про народження та смерті із матеріалами поперечного зрізу (персональна книга за 1856 р., що перетинала цей масив даних) (Loit, Tiberg, 1958: 100–114) та продовження даних вперед та назад від точки перетину.

Аналіз

Більшість екзогамних шлюбів, під якими ми розуміємо шлюби між представниками різних населених пунктів, у середовищі лютеранських колоністів Південної України з 1833 по 1916 роки укладалася здебільшого в межах парафій. Частка екзогамних шлюбів між представниками однієї парафії у середньому становила близько 96%, тоді як частка шлюбів із представниками інших парафій не перевищувала 4%. Загалом же екзогамні шлюби дещо перевищували ендегамні і становили у середньому близько 60% загальної кількості шлюбів. Це співвідношення було однаковим як для жінок, так і для чоловіків (співвідношення 50/50) та не мало суттєвих відмінностей з плином часу (хоча в межах одного населеного пункту в різні роки могло бути суттєво відмінним через незначний розмір популяції, що спричиняє потребу в групуванні даних по 5–10 років залежно від розміру населеного пункту для того, аби побачити загальну картину). На прикладі парафій Грунау, Фрейденталь та Йозефсталь, розташованих у різних куточках Південної України, було вста-

новлено, що суттєвих географічних відмінностей також не спостерігалось (ДАОО, ф. 894. оп. 1. спр. 35, 46, 48). Для більш ретельного аналізу на прикладі конкретних колоній (з використанням згрупованих даних по десятиріччях), на жаль, бракує інформації.

У випадку ж Старошведського (для якого існує можливість групування по десятиріччях) ситуація значно відрізнялася від загальної. Середня частка екзогамних шлюбів у XIX ст. становила близько 28% від загальної кількості шлюбів, а отже, була вдвічі меншою, ніж загалом серед лютеран Південної України. При цьому існувала суттєва статеві диспропорція – екзогамні шлюби, укладені жінками, становили лише близько 35–40% екзогамних шлюбів, а отже, більшість шлюбів укладалися чоловіками.

Частка екзогамних шлюбів у Старошведському також мала суттєві відмінності з плином часу. По-перше, з кінця XVIII до початку XX ст. чітко простежується тренд на зростання частки таких шлюбів, з 2,6% до 42,9%. По-друге, очевидним є хвилеподібний характер зміни частки екзогамних шлюбів, який вирізнявся значними просіданнями між 1843–1853 рр. та 1864–1875 рр.

Статеву-віковий розподіл екзогамних шлюбів у лютеранських колоніях Південної України демонструє, що більшість із них (як серед жінок, так і серед чоловіків) укладалася у віці 20–24 роки. Частка екзогамних шлюбів, укладених у цьому віці, становила близько 50%, а отже, сукупно дорівнювала всім екзогамним шлюбом, що укладалася в іншому віці. Другою за обсягом укладання екзогамних шлюбів була вікова група 25–29 років. Утім у ній спостерігалися певні статеві відмінності. У цьому віці екзогамні шлюби частіше укладали чоловіки (25,7% проти 14,9%).

У Старошведському більшість екзогамних шлюбів також укладалася у віці 20–24 роки, але

Таблиця 3

Віковий розподіл чоловічих екзогамних шлюбів, укладених у Старошведському, абсолютні значення

рік	Загальна кількість екзогамних шлюбів	Вікові групи									разом	Кількість ендегамних шлюбів
		15–19	20–24	25–29	30–34	35–39	40–44	45–49	50–54	55–59		
1833	1	0	1	0	0	0	0	0	0	0	1	3
1835	2	0	0	0	0	0	0	0	1	0	1	8
1836	2	0	0	0	0	0	1	0	0	0	1	4
1837	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	10
1838	1	0	0	0	0	0	1	0	0	0	1	1
1839	1	0	0	1	0	0	0	0	0	0	1	3
1848	2	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	6
1850	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	6
1854	2	0	1	0	0	0	0	0	0	0	1	2
1855	1	0	1	0	0	0	0	0	0	0	1	2
1856	2	0	0	1	0	0	0	0	0	0	1	4
1858	2	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	3
1859	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	4
1860	1	1	0	0	0	0	0	0	0	0	1	6
1862	3	0	1	0	0	0	0	0	0	0	1	6
1864	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	2
1869	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	3
1872	2	0	1	0	0	0	0	0	0	0	1	5
1873	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	3
1874	1	0	1	0	0	0	0	0	0	0	1	2
1875	2	0	0	0	1	0	0	0	0	0	1	7
1878	3	0	0	1	0	0	0	0	0	0	1	7
1879	2	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	2
1880	2	1	0	0	0	0	0	0	0	0	1	8
1881	1	1	0	0	0	0	0	0	0	0	1	7
1882	1	0	1	0	0	0	0	0	0	0	1	5
1884	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	8
1885	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	2
1912	5	1	2	0	0	0	0	0	0	0	3	4
1913	4	0	1	0	0	0	0	0	0	0	1	6
1914	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1
загалом	51	4	10	3	1	0	2	0	1	0	21	140
%		19,05	47,62	14,29	4,76	0	9,52	0	4,76	0		

Джерела даних: метричні книги парафій Йозефсталь та Старошведське; власні розрахунки.

існувала суттєва статевая диспропорція. Якщо чоловічі екзогамні шлюби у цьому віці майже дорівнювали 50%, то жіночі становили 25–30%. Окрім того, частка чоловічих екзогамних шлюбів у віці 25–29 років була меншою, ніж в інших лютеранських колоніях регіону (14,3% проти 25,7%), і фактично дорівнювала рівню жіночих екзогамних шлюбів у цьому віці в інших колоніях. Частка жіночих екзогамних шлюбів серед мешканців Старошведського у віковій групі 25–29 років, навпаки, була вищою, аніж в інших колоніях, і до 1885 р. дорівнювала частці жіночих екзогамних шлюбів у віці 20–24 роки (28%), а з урахуванням даних початку ХХ ст. помітно, що саме у віці 25–29 років укладалася більшість жіночих екзогамних шлюбів у цьому населеному пункті.

Результати

Шведський історик естонського походження Олександр Лойт, який приділив багато уваги дослідженню демографічної історії Старошведського на початку його існування, вважав відсутність шлюбів між шведами та іншими колоністами наприкінці ХVIII ст. «незрозумілою обставиною» (Лойт, 1988: 112). Тим не менш, на наш погляд, у період до 1804 р. це було зумовлено цілком об'єктивними обставинами. До 1804 р. поряд зі Старошведським не було жодної лютеранської колонії (найближчі – біля Катеринослава), тоді як шлюбом із православними та католиками заважали істотні перепони, а саме вимога виховання дітей у православ'ї або католицтві.

Наприкінці ХVIII ст. влада постійно намагалася поліпшити демографічний стан колонії,

Таблиця 4

Віковий розподіл жіночих екзогамних шлюбів, укладених у Старошведському, абсолютні значення

рік	Загальна кількість екзогамних шлюбів	Вікові групи									разом	Кількість ендегамних шлюбів	
		15–19	20–24	25–29	30–34	35–39	40–44	45–49	50–54	55–59			
1833	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	3
1835	2	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	8
1836	2	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	4
1837	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	10
1838	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1
1839	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	3
1848	2	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	6
1850	1	0	0	0	0	1	0	0	0	0	1	1	6
1854	2	1	0	0	0	0	0	0	0	0	1	1	2
1855	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	2
1856	2	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	4
1858	2	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	3
1859	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	4
1860	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	6
1862	3	0	1	0	0	0	0	0	0	0	1	1	6
1864	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	2
1869	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	3
1872	2	0	0	0	0	1	0	0	0	0	1	1	5
1873	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	3
1874	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	2
1875	2	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	7
1878	3	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	7
1879	2	0	0	1	0	0	0	0	0	0	1	1	2
1880	2	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	8
1881	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	7
1882	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	5
1884	1	0	0	1	0	0	0	0	0	0	1	1	8
1885	1	0	1	0	0	0	0	0	0	0	1	1	2
1912	5	0	0	2	0	0	0	0	0	0	2	2	4
1913	4	0	1	2	0	0	0	0	0	0	3	3	6
1914	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1
загалом	51	1	3	6	0	2	0	0	0	0	12	12	140
%		8,33	25	50	0	16,67	0	0	0	0			

Джерела даних: метричні книги парафій Йозефсталь та Старошведське; власні розрахунки.

підселяючи до неї різноманітних іноетнічних поселенців, серед яких були корсиканці, данцизькі колоністи та шведські військовополонені часів російсько-шведської війни 1788–1790 років. Утім ці спроби були малорезультативними через майнові суперечки та соціокультурний бар'єр, особливо у випадку з корсиканцями, серед яких була значна кількість авантюристів і яких шведи прохали видалити з колонії. Більш вдалим виявилось підселення до колонії колоністів із Данцига, частина яких залишилась мешкати у Старошведському. Окрім того, з вихідцями із Данцига було укладено кілька перших змішаних шлюбів. Та чи не найбільші сподівання влада покладала на шведських військовополонених, адже це могло б допомогти вирішити одразу кілька проблем – збільшити чисельність населення Старошведського та зали-

шити в Російській імперії вправних моряків та корабелів, які б жили у відносній близькості від херсонського Адміралтейства, оскільки за російським законодавством (прийнятим під час Північної війни) полонені, які одружилися з російськими підданими, також отримували російське підданство. Решту полонених Російська імперія зобов'язувалась відпустити додому після завершення війни.

До Старошведського було відправлено 31 шведського військовополоненого. Тим не менше, попри відсутність культурного бар'єру, лише 5 із них залишилися в колонії і лише двоє обзавелись родинами.

Причина цього полягає у статеві-віковій структурі та загальній кількості населення. Ми не маємо змоги відтворити детальний склад населення

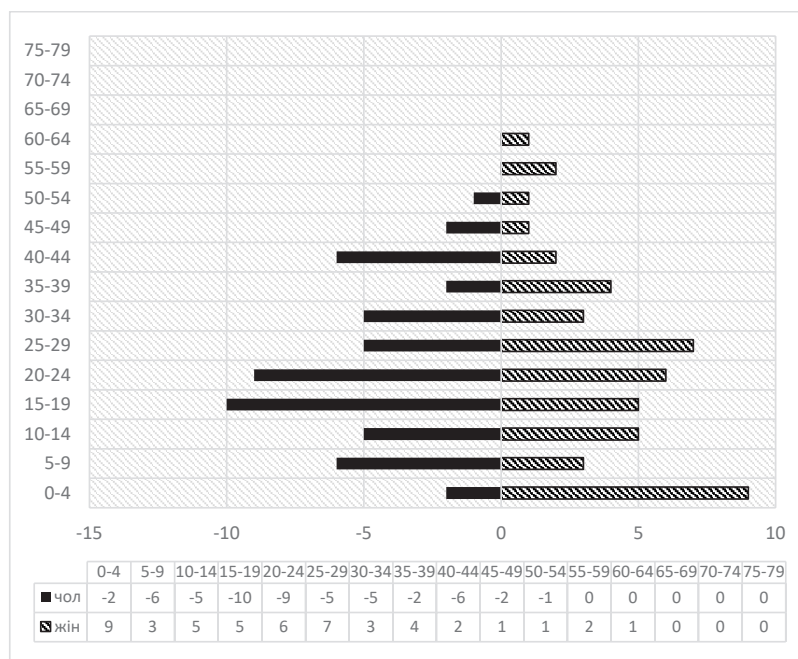

Рис. 2. Реконструкція статево-вікової структури Старошведського на 1790 р.

Джерела даних: Джерело: *Mantalslängden/Gammalsvenskbydokument* / ed. by A. Loit, N. Tiberg. Uppsala: Lundequistska bokh, 1958. S. 192–236; власні розрахунки.

Старошведського на 1790 рік, коли прибули військовополонені, оскільки не володіємо інформацією про кількість народжених та померлих, але, припустивши, що смертність значно не зачіпала населення у шлюбному віці (15–59 років) (оскільки імовірність померти іще навіть у XIX ст. була найбільшою в наймолодших та найстарших вікових групах), можемо поглянути на чисельність і склад цієї вікової групи, використати результати ревізії 1795 р., змістивши всі вікові групи на 5 років вниз статево-вікової піраміди.

Як можна побачити з табличних даних внизу діаграми, у 1790 році в колонії усього була наявна 31 жінка шлюбоздатного віку (від 15 до 59 років). Таким чином, щоби одружити 31 шведського військовополоненого, прибульці мали «вибрати» абсолютно всіх жінок шлюбного віку, що було неможливо, оскільки кількість жінок цього віку практично ніколи не збігається зі шлюбним ринком, який завжди є вужчим, бо частина жінок уже заміжня, а частина – заручена. А отже, незначній кількості шлюбів із військовополоненими у Старошведському не випадає дивуватися. За цих обставин їх було досить.

Проте створення у 1804 р. Шведського колоністського округу суттєво змінило ситуацію – поруч зі Старошведським уперше виникли населені пункти, шлюби з мешканцями яких не потребували переходу дітей в іншу релігію та інших формальних незручностей, утім, частка екзогамних шлюбів навіть у 1830-х роках продовжувала залишатися низькою. При цьому спостерігається низка закономірностей.

Ми пам'ятаємо, що більшість екзогамних шлюбів у Старошведському укладалась чоловіками. Цілком логічно припустити, що чоловіки починали шукати собі пару за межами села тоді, коли не вистачало жінок на шлюбному ринку у самому Старошведському. Порівнявши співвідношення статей (кількість жінок шлюбоздатного віку до кількості чоловіків шлюбоздатного віку) із часткою екзогамних шлюбів, можна помітити дві різні тенденції (див. рис. 3).

До початку 1850-х років ситуація дійсно була такою, як описано в нашому припущенні, тобто коли кількість чоловіків перевищувала кількість жінок, частка екзогамних шлюбів зростала. Коли ж співвідношення на користь жінок покращувалось, частка екзогамних шлюбів зменшувалась.

Особливо чітко це помітно на графіку порівняння кількості жінок шлюбного віку з часткою екзогамних шлюбів (див. рис. 4).

Після 1850-х ситуація змінилася (див. рис. 4) і почала простежуватися тенденція до прямого зв'язку, тобто частка екзогамних шлюбів збільшувалась тоді, коли жінки шлюбоздатного віку кількісно домінували над чоловіками, і зменшувалась тоді, коли терези схилилися на користь чоловіків. Це тривало до середини 1870-х, коли тенденція знову отримала зворотний характер (див. рис. 4).

Зміна тенденції зі зворотного на прямий (і навпаки) зв'язок між відношенням жінок шлюбоздатного віку до чоловіків шлюбоздатного віку та часткою екзогамних шлюбів пов'язана із характером співвідношення. Зворотний зв'язок (чим мен-

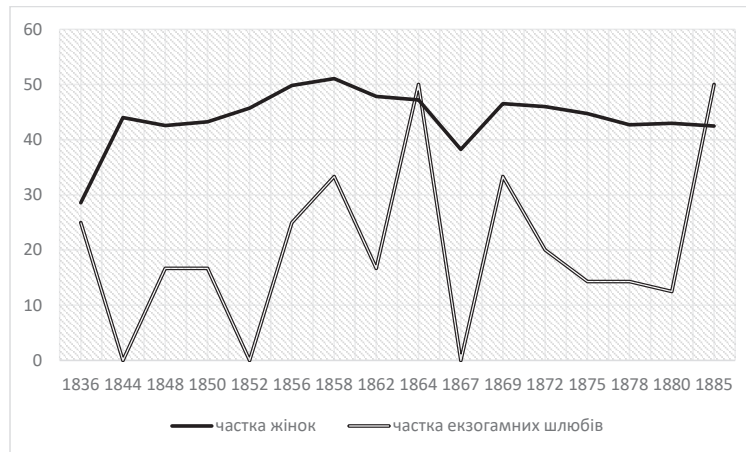

Рис. 3. Динаміка частки жінок у населенні та частки екзогамних шлюбів

Джерела даних: метричні книги парафії Йозефсталь та Старошведської; Landsarkivet i Visby. Gammalsvenskby's kyrkoarkiv. Lista över bönder i Gammalsvenskby 1821. Kyrkobok år 1821 (avskrift). Lista över byborna 1831. Kyrkobok år 1831 (avskrift). Lista över byborna 1856. Kyrkobok år 1856 (avskrift). Mantalslängden 5 augusti 1795 (avskrift). Lista över bönder i Gammalsvenskby 1876 enligt 1876 års kyrkobok. SE/ViLA/23094/4; власні розрахунки.

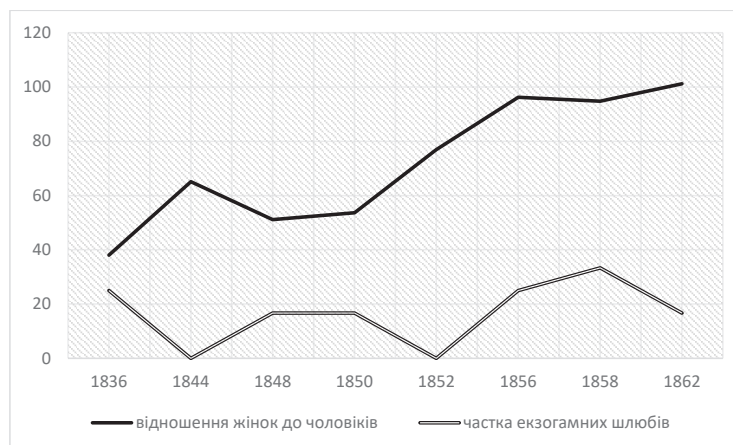

Рис. 4. Динаміка жіночого коефіцієнта співвідношення статей у шлюбоздатному віці (15–59 років) та частки екзогамних шлюбів. Старошведське, середина XIX ст., %

Джерела даних: метричні книги парафії Йозефсталь та Старошведської; Landsarkivet i Visby. Gammalsvenskby's kyrkoarkiv. Lista över bönder i Gammalsvenskby 1821. Kyrkobok år 1821 (avskrift). Lista över byborna 1831. Kyrkobok år 1831 (avskrift). Lista över byborna 1856. Kyrkobok år 1856 (avskrift). Mantalslängden 5 augusti 1795 (avskrift). Lista över bönder i Gammalsvenskby 1876 enligt 1876 års kyrkobok. SE/ViLA/23094/4; власні розрахунки.

ше жінок, тим більша частка екзогамних шлюбів) спостерігався тоді, коли мав місце статевий дисбаланс на користь чоловіків (див. рис. 3 та 5). Тоді ж, коли кількість жінок і чоловіків були рівною, зв'язок отримував прямий характер (чим більше жінок, тим більша частка екзогамних шлюбів) (див. рис. 3 та 5). Якщо ж подивитися на значення частки екзогамних шлюбів, то можна помітити, що частка екзогамних шлюбів була більшою тоді,

коли співвідношення жінок і чоловіків було рівним (див. рис. 5).

Причиною цього, швидше за все, було об'єднання екзогамних шлюбів, укладених як чоловіками, так і жінками, чого неможливо було досягти виключно за рахунок збільшення частки чоловічих екзогамних шлюбів у ті роки, коли жінок на внутрішньому шлюбному ринку не вистачало, бо, схоже, що частка екзогамних шлюбів для кожної

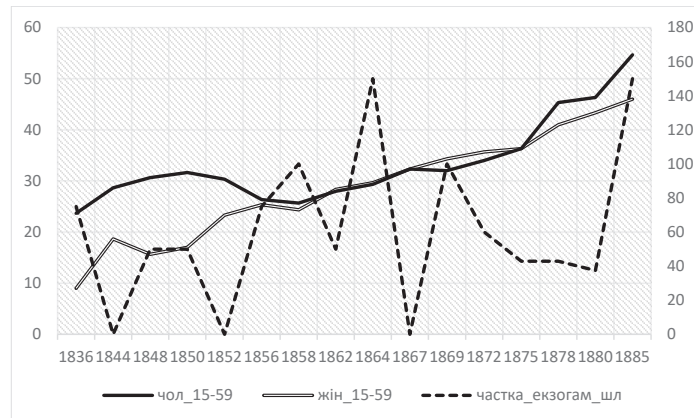

Рис. 5. Співвідношення статей у шлюбоздатному віці (15–59 років) та частка екзогамних шлюбів. Старошведське, XIX ст. Абсолютні значення

Джерела даних: метричні книги парафії Йозефсталь та Старошведської; Landsarkivet i Visby. Gammalsvenskbys kyrkoarkiv. Lista över bönder i Gammalsvenskby 1821. Kyrkobok år 1821 (avskrift). Lista över byborna 1831. Kyrkobok år 1831 (avskrift). Lista över byborna 1856. Kyrkobok år 1856 (avskrift). Mantalslängden 5 augusti 1795 (avskrift). Lista över bönder i Gammalsvenskby 1876 enligt 1876 års kyrkobok. SE/ViLA/23094/4; власні розрахунки.

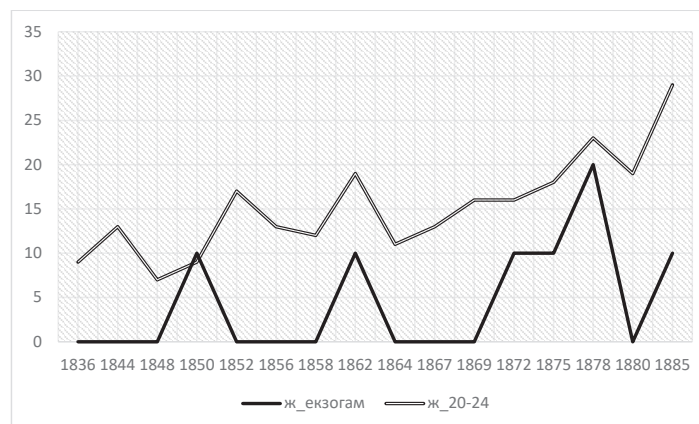

Рис. 6. Динаміка укладання жінками екзогамних шлюбів та кількість жінок у віковій групі 20–24 роки. Старошведське, XIX ст. Абсолютні значення

Джерела даних: метричні книги парафії Йозефсталь та Старошведської; Landsarkivet i Visby. Gammalsvenskbys kyrkoarkiv. Lista över bönder i Gammalsvenskby 1821. Kyrkobok år 1821 (avskrift). Lista över byborna 1831. Kyrkobok år 1831 (avskrift). Lista över byborna 1856. Kyrkobok år 1856 (avskrift). Mantalslängden 5 augusti 1795 (avskrift). Lista över bönder i Gammalsvenskby 1876 enligt 1876 års kyrkobok. SE/ViLA/23094/4; власні розрахунки.

статі мала певні ліміти (екзогамні шлюби у інших колоніях становили 60% від усіх шлюбів. Вони рівномірно розподілялись за статтю, а отже, частка екзогамних шлюбів, укладених представниками кожної статі, зазвичай перебувала в межах 30% від загальної кількості укладених шлюбів). Як ми бачимо, середня частка екзогамних шлюбів у Старошведському була майже вповнину менша за

середню частку екзогамних шлюбів в інших колоніях (35–40% проти 60%). Оскільки в інших лютеранських колоніях Південної України існував паритет між чоловічими і жіночими екзогамними шлюбами (113 проти 112), а у Старошведському жіночих екзогамних шлюбів було майже вповнину менше (чоловічих 21, а жіночих 12), можна припустити, що менша частка екзогамних шлюбів

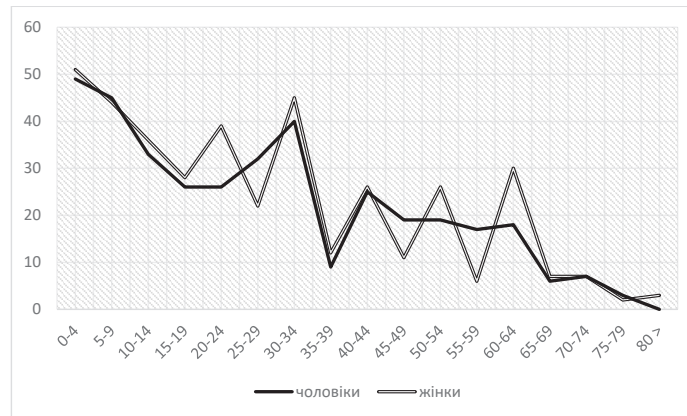

Рис. 7. Вимирання за статеві-віковими групами під час епідемії

Джерела даних: *Gammalsvenskydokument / ed. by A. Loit, N. Tiberg. Uppsala: Lundequistiska bokh, 1958. S. 149–157; власні розрахунки.*

у Старошведському порівняно з іншими колоніями була спричинена нерівним співвідношенням жінок і чоловіків протягом окремих періодів, а саме нестачею жінок у певних когортах (що зумовлювало циклічність процесу).

Як було зазначено вище (див. табл. 4), віковою групою жінок, в якій спостерігалася найбільша частка екзогамних шлюбів, була група віком 20–24 роки. Саме збільшення групи жінок віком 20–24 роки зазвичай супроводжувалось зростанням частки екзогамних шлюбів, що укладалися жінками.

Таблиця 5

Жінки у віковій групі 20–24 роки. Модель зміни поколінь у постраждалих від епідемії когорти

рік	вікові групи			
1783	20–24			
1788	0–4			
1793	5–9			
1798	10–14			
1803	15–19			
1808	20–24			
1813		0–4		
1818		5–9		
1823		10–14		
1828		15–19		
1833		20–24		
1838			0–4	
1843			5–9	
1848			10–14	
1853			15–19	
1858			20–24	
1863				0–4
1868				5–9
1873				10–14
1878				15–19
1883				20–24

Аналіз статеві-вікової структури постраждалих від епідемії чуми 1782–1783 років продемонстрував суттєву статеву диспропорцію на користь жінок віком саме 20–24 роки (тобто жінки в цьому віці помирили більше за чоловіків).

Когортний аналіз дозволяє пов'язати зниження частки жінок віком 20–24 роки протягом подальших років із поколінням народжених між 1783 та 1788 роками, тобто дітей жінок, постраждалих під час чуми. Водночас когортний аналіз для періоду відносного статевого балансу (1862–1875 роки) вказує на покоління нащадків когорти народжених між 1790 та 1803 роками, в якому частка постраждалих жінок була значно меншою (див. табл. 5).

Дискусія

Емпіричні дані засвідчують наявність ендогамії у Старошведській колонії. Частка екзогамних шлюбів у цій колонії була меншою за інші лютеранські колонії Південної України (30–40% проти 60%), що спростовує гіпотезу Якоба Штаха (Штах, 1916), згідно з якою низька частка екзогамних шлюбів була притаманна всім німецьким колоніям Південної України нарівні зі Старошведським. Натомість зауваження Петера Вавженюка (Wawrzeniuk, 2014), що кількість екзогамних шлюбів могла збільшуватися з часом, повністю знайшло емпіричне підтвердження. Дійсно, частка екзогамних шлюбів у колонії постійно зростала, але навіть на початку XX ст. іще не досягнула нормального для інших колоній рівня (так що вважати частку в 40% на початку XX ст. високою не можна).

Висловлювання Пер Андерса Рудлінга про збереження шведської мови й культури у селі завдяки малому розміру групи всупереч укладанню шлюбів із німцями (Rudling, 2005) виглядає дещо некоректним. Воно припускає домінування екзогамії в цьому населеному пункті, що явно суперечить фактам. Іншим його складником є припущення про малу чисельність населення як стримуючий фактор, утім, несхоже, що розмір популяції сам по

собі якимось чином впливав на частку екзогамних шлюбів, інакше частка екзогамних шлюбів мала б суттєво відрізнятись для кожного населеного пункту, що не так. На нашу думку, саме статева диспропорція в окремій когорті (а саме нестача жінок протягом окремих років) загалом призвела до зменшення частки екзогамних шлюбів у колонії. Такий висновок ставить під сумнів уявлення про те, що мала частка екзогамних шлюбів у Старошведському була наслідком національно-патріотичних почуттів, висуваючи аргументи на користь об'єктивних демографічних обставин, які могли до цього призвести.

Висновки

Частка екзогамних шлюбів у лютеранських колоніях Південної України протягом XIX–поч. XX ст. перебувала на рівні 60% від загальної кількості шлюбів і була притаманна різним населеним пунктам. Співвідношення жіночих і чоловічих екзогамних шлюбів було рівним. Більшість екзогамних шлюбів укладалась у віці 20–24 роки, що було притаманно як жінкам, так і чоловікам.

У Старошведському частка екзогамних шлюбів була меншою за загальний рівень (35–40% проти 60%). Такий показник у цьому населеному пункті не був сталим, а зростав із часом протягом усього періоду існування колонії, але так і не зміг досягнути нормального рівня. Зростання не було безперервним, а мало хвилеподібний характер, що, ймовірно, було викликано особливостями

статєво-вікової структури. Частка жіночих екзогамних шлюбів була меншою за частку чоловічих екзогамних шлюбів. Як і в інших колоніях, більшість екзогамних шлюбів укладалась у віці 20–24 роки. Утім на початку XX ст. відбулися зміни і найбільша частка жіночих екзогамних шлюбів почала укладатися у віці 25–29 років.

Менша частка екзогамних шлюбів у Старошведському порівняно з іншими лютеранськими колоніями Південної України могла бути результатом статєво-вікової диспропорції на користь чоловіків, що було наслідком епідемії чуми 1782–1783 років. На це вказує низка факторів: менша частка жіночих екзогамних шлюбів порівняно із чоловічими (зокрема, у віковій групі жінок 20–24 роки, найбільш активній під час укладання екзогамних шлюбів), тоді як в інших колоніях ці показники були рівними; зростання загальної частки екзогамних шлюбів у роки, протягом яких спостерігався статєвий баланс чоловіків і жінок шлюбоздатного віку та зменшення цієї частки в роки статєвої диспропорції; зв'язок між часткою жіночих екзогамних шлюбів та кількістю жінок у віковій групі 20–24 роки; наявність суттєвої статєвої диспропорції у віковій групі 20–24 роки серед постраждалих від епідемії чуми у 1782–1783 рр. (переважання жінок серед померлих); співпадіння низької кількості жінок віком 20–24 роки із входженням у цей вік нащадків когорти найбільш постраждалої від епідемії.

Література:

1. Карлгрен А.Б. Старошведське. Земля і люди. Дніпро–Одеса. 2021. 203 с.
2. Лойт А. Переселение шведов из Эстонии на Украину в конце XVIII века. *Скандинавский сборник*. Т. 32. 1988. С. 104–116.
3. Малицька Ю.Г. Естонські шведи на півдні Російської імперії: міграція, адаптація та акультурація переселенців-колоністів (1781–1871 рр.) : дис ... канд. іст. наук : 07.00.02. «Всесвітня історія». Дніпропетровськ, 2010. 252 с.
4. Метрична книга парафії Йозефсталь. Російський державний історичний архів (далі – Рос. держ. іст. архів.) Ф. 828. Оп. 14. Спр. 10. Арк. 362–387.
5. Метрична книга парафії Йозефсталь. Рос. держ. іст. архів. Ф. 828. Оп. 14. Спр. 13. Арк. 390–407.
6. Метрична книга парафії Йозефсталь. Рос. держ. іст. архів. Ф. 828. Оп. 14. Спр. 16. Арк. 341–357.
7. Метрична книга парафії Йозефсталь. Рос. держ. іст. архів. Ф. 828. Оп. 14. Спр. 18. Арк. 325–345.
8. Метрична книга парафії Йозефсталь. Рос. держ. іст. архів. Ф. 828. Оп. 14. Спр. 22. Арк. 425–445.
9. Метрична книга парафії Йозефсталь. Рос. держ. іст. архів. Ф. 828. Оп. 14. Спр. 25. Арк. 363–380.
10. Метрична книга парафії Йозефсталь. Рос. держ. іст. архів. Ф. 828. Оп. 14. Спр. 30. Арк. 465–486.
11. Метрична книга парафії Йозефсталь. Рос. держ. іст. архів. Ф. 828. Оп. 14. Спр. 34. Арк. 75–90.
12. Метрична книга парафії Йозефсталь. Рос. держ. іст. архів. Ф. 828. Оп. 14. Спр. 38. Арк. 346–366.
13. Метрична книга парафії Йозефсталь. Рос. держ. іст. архів. Ф. 828. Оп. 14. Спр. 40. Арк. 309–330.
14. Метрична книга парафії Йозефсталь. Рос. держ. іст. архів. Ф. 828. Оп. 14. Спр. 44. Арк. 375–396.
15. Метрична книга парафії Йозефсталь. Рос. держ. іст. архів. Ф. 828. Оп. 14. Спр. 44. Арк. 350–371.
16. Метрична книга парафії Йозефсталь. Рос. держ. іст. архів. Ф. 828. Оп. 14. Спр. 48. Арк. 516–535.
17. Метрична книга парафії Йозефсталь. Рос. держ. іст. архів. Ф. 828. Оп. 14. Спр. 50. Арк. 595–625.
18. Метрична книга парафії Йозефсталь. Рос. держ. іст. архів. Ф. 828. Оп. 14. Спр. 54. Арк. 377–398.
19. Метрична книга парафії Йозефсталь. Рос. держ. іст. архів. Ф. 828. Оп. 14. Спр. 59. Арк. 395–417.
20. Метрична книга парафії Йозефсталь. Рос. держ. іст. архів. Ф. 828. Оп. 14. Спр. 63. Арк. 376–450.
21. Метрична книга парафії Йозефсталь. Рос. держ. іст. архів. Ф. 828. Оп. 14. Спр. 71. Арк. 465–492.
22. Метрична книга парафії Йозефсталь. Рос. держ. іст. архів. Ф. 828. Оп. 14. Спр. 78. Арк. 330–352.
23. Метрична книга парафії Йозефсталь. Рос. держ. іст. архів. Ф. 828. Оп. 14. Спр. 79. Арк. 764–791.
24. Метрична книга парафії Йозефсталь. Рос. держ. іст. архів. Ф. 828. Оп. 14. Спр. 84. Арк. 515–537.

25. Метрична книга парафії Йозефсталь. Рос. держ. іст. архів. Ф. 828. Оп. 14. Спр. 87. Арк. 1–18.
26. Метрична книга парафії Йозефсталь. Рос. держ. іст. архів. Ф. 828. Оп. 14. Спр. 92. Арк. 515–539.
27. Метрична книга парафії Йозефсталь. Рос. держ. іст. архів. Ф. 828. Оп. 14. Спр. 96. Арк. 271–294.
28. Метрична книга парафії Йозефсталь. Рос. держ. іст. архів. Ф. 828. Оп. 14. Спр. 98. Арк. 537–561.
29. Метрична книга парафії Йозефсталь. Рос. держ. іст. архів. Ф. 828. Оп. 14. Спр. 107. Арк. 257–271.
30. Метрична книга парафії Йозефсталь. Рос. держ. іст. архів. Ф. 828. Оп. 14. Спр. 129. Арк. 143–163.
31. Метрична книга парафії Альт-Шведендорф. Рос. держ. іст. архів. Ф. 828. Оп. 14. Спр. 124. Арк. 414–438.
32. Метрична книга парафії Альт-Шведендорф. Рос. держ. іст. архів. Ф. 828. Оп. 14. Спр. 129. Арк. 359–382.
33. Метрична книга парафії Альт-Шведендорф. Рос. держ. іст. архів. Ф. 828. Оп. 14. Спр. 134. Арк. 468–502.
34. Метрична книга парафії Альт-Шведендорф. Рос. держ. іст. архів. Ф. 828. Оп. 14. Спр. 143. Арк. 428–458.
35. Метрична книга парафії Альт-Шведендорф. Рос. держ. іст. архів. Ф. 828. Оп. 14. Спр. 148. Арк. 248–271.
36. Метрична книга парафії Альт-Шведендорф. Рос. держ. іст. архів. Ф. 828. Оп. 14. Спр. 152. Арк. 393–415.
37. Метрична книга парафії Альт-Шведендорф. Рос. держ. іст. архів. Ф. 828. Оп. 14. Спр. 158. Арк. 94–137.
38. Метрична книга парафії Альт-Шведендорф. Рос. держ. іст. архів. Ф. 828. Оп. 14. Спр. 162. Арк. 21–65.
39. Метрична книга парафії Альт-Шведендорф. Рос. держ. іст. архів. Ф. 828. Оп. 14. Спр. 182. Арк. 397–425.
40. Метрична книга парафії Альт-Шведендорф. Рос. держ. іст. архів. Ф. 828. Оп. 14. Спр. 194. Арк. 433–471.
41. Метрична книга парафії Альт-Шведендорф. Рос. держ. іст. архів. Ф. 828. Оп. 14. Спр. 200. Арк. 2–32.
42. Метрична книга парафії Альт-Шведендорф. Рос. держ. іст. архів. Ф. 828. Оп. 14. Спр. 201. Арк. 245–274.
43. Метрична книга парафії Альт-Шведендорф. Рос. держ. іст. архів. Ф. 828. Оп. 14. Спр. 210. Арк. 1–28.
44. Метрична книга парафії Альт-Шведендорф. Рос. держ. іст. архів. Ф. 828. Оп. 14. Спр. 216. Арк. 233–257.
45. Метрична книга парафії Альт-Шведендорф. Рос. держ. іст. архів. Ф. 828. Оп. 14. Спр. 223. Арк. 232–256.
46. Метрична книга парафії Альт-Шведендорф. Рос. держ. іст. архів. Ф. 828. Оп. 14. Спр. 232. Арк. 212–235.
47. Метрична книга парафії Альт-Шведендорф. Рос. держ. іст. архів. Ф. 828. Оп. 14. Спр. 241. Арк. 305–333.
48. Метрична книга парафії Альт-Шведендорф. Рос. держ. іст. архів. Ф. 828. Оп. 14. Спр. 247. Арк. 302–329.
49. Метрична книга парафії Альт-Шведендорф. Рос. держ. іст. архів. Ф. 828. Оп. 14. Спр. 255. Арк. 368–394.
50. Метрична книга парафії Альт-Шведендорф. Рос. держ. іст. архів. Ф. 828. Оп. 14. Спр. 263. Арк. 325–353.
51. Метрична книга парафії Альт-Шведендорф. Рос. держ. іст. архів. Ф. 828. Оп. 14. Спр. 272. Арк. 378–400.
52. Метрична книга парафії Альт-Шведендорф. Рос. держ. іст. архів. Ф. 828. Оп. 14. Спр. 174. Арк. 413–440.
53. Метрична книга парафії Альт-Шведендорф. Рос. держ. іст. архів. Ф. 828. Оп. 14. Спр. 176. Арк. 426–460.
54. Метрична книга парафії Грунау. Рос. держ. іст. архів. Ф. 828. Оп. 14. Спр. 2. Арк. 251–312.
55. Метрична книга парафії Грунау. Рос. держ. іст. архів. Ф. 828. Оп. 14. Спр. 5 а. Арк. 324–378.
56. Метрична книга парафії Грунау. Рос. держ. іст. архів. Ф. 828. Оп. 14. Спр. 10. Арк. 288–361.
57. Метрична книга парафії Грунау. Рос. держ. іст. архів. Ф. 828. Оп. 14. Спр. 13. Арк. 301–383.
58. Метрична книга запису актів про народження, реєстрацію шлюбу, смерть. Старошведська парафія. Державний архів Херсонської області (далі – Держархів Херсонської обл.). Ф. 323. Оп. 1. Спр. 1. 289 арк.
59. Метрична книга запису актів про народження, реєстрацію шлюбу, смерть. Старошведська парафія. Держархів Херсонської обл. Ф. 323. Оп. 1. Спр. 2. 305 арк.
60. Метрична книга запису актів про народження, реєстрацію шлюбу, смерть. Старошведська парафія. Держархів Херсонської обл. Ф. 323. Оп. 1. Спр. 3. 80 арк.
61. Метрична книга Йосипівської парафії. Державний архів Одеської області (далі – Держархів Одеської обл.). Ф. 894. Оп. 1. Спр. 35. Арк. 90–110.
62. Метрична книга Йосипівської парафії. Держархів Одеської обл. Ф. 894. Оп. 1. Спр. 46. Арк. 54–85.
63. Метрична книга Йосипівської парафії. Держархів Одеської обл. Ф. 894. Оп. 1. Спр. 48. Арк. 413–434.
64. Чирук С. В. Лютеранські колонії Південної України кінця XVIII –початку XX ст.: історико-демографічний аспект : дис ... канд. іст. наук : 07.00.01. «Історія України». Дніпропетровськ, 2016. 376 с.
65. Штах Я. Очерки из истории и современной жизни южнорусских колонистов. Москва, 1916, 266 с.
66. Gammalsvenskbydokument / ed. by A. Loit, N. Tiberg. Uppsala. 1958. 236 s.
67. Lagus W. Utflygt till Dniepern i April 1852. Finlands allmänna tidning. 1852. № 131. S. 544–545.
68. Neander H. Gammal-Svenskby. Stockholm, 1912. 45 s. URL: <http://www.gammalsvenskby.se/HNeander1911.htm> (дата звернення: 18.07.2023).
69. Nyman A. Utdrag ur ett bref till Redaktionen, dateradt staden Cherson d. 3/15 Dec. 1836. Helsingfors tidningar. 1837. № 9. S. 2–3.
70. Rudling P.A. Ukrainian Swedes in Canada: Gammalsvenskby in the Swedish-Canadian Press, 1929–1931. *Scandinavian-Canadian Studies*. Vol. 15. 2004–2005. P. 62–91.
71. Vendell H. Från svenskar i Ryssland. Folkvännen. 1881. № 27. S. 1–2.
72. Wawrzeńuk P. The Making of Gammalsvenskby 1881–1914 – identity, myth and imagination. The Lost Swedish Tribe: Reapproaching the history of Gammalsvenskby in Ukraine. Stockholm. 2014. P. 89–110.

References:

1. Karlgren, A.B. (2021). *Staroshvedske. Zemlia i liud* [Gammalsvenskby. Land and folk]. Dnipro-Odesa. 203 s. [in Ukrainian].
2. Lojt, A. (1988). Pereselenie shvedov iz Estonii na Ukrainu v konce XVIII veka. *Skandinavskij sborni.* [Swede's resettlement from Estonia to Ukraine at the end of 18th cen.]. T. 32. S. 104–116 [in Russian].
3. Malitska, Yu. (2010). Estonski shvedy na Pivdni Rosiiskoi imperii: mihratsiia, adaptatsiia ta akulturatsiia pereselentsiv-kolonistiv (1781–1871) [Estonian Swedes on the South of Russian Empire: resettlements-colonist's migration, adaptation and acculturation (1781–1871)]. Dnipropetrovskyi natsionalnyi universytet im. Olesia Honchara, Dnipropetrovsk [in Ukrainian].
4. *Metricheskaya kniga prihoda Jozefstal* [Josefstal parish book]. *Rossiiskij gosudarstvennyj istoricheskij arhiv (dali – Ros. gos. ist. arhiv.)*. F. 828. Op. 14. Spr. 10. Ark. 362–387 [in German].
5. *Metricheskaya kniga prihoda Jozefstal* [Josefstal parish book]. *Ros. gos. ist. arhiv.* F. 828. Op. 14. Spr. 13. Ark. 390–407 [in German].
6. *Metricheskaya kniga prihoda Jozefstal* [Josefstal parish book]. *Ros. gos. ist. arhiv.* F. 828. Op. 14. Spr. 16. Ark. 341–357 [in German].
7. *Metricheskaya kniga prihoda Jozefstal* [Josefstal parish book]. *Ros. gos. ist. arhiv.* F. 828. Op. 14. Spr. 18. Ark. 325–345 [in German].
8. *Metricheskaya kniga prihoda Jozefstal* [Josefstal parish book]. *Ros. gos. ist. arhiv.* F. 828. Op. 14. Spr. 22. Ark. 425–445 [in German].
9. *Metricheskaya kniga prihoda Jozefstal* [Josefstal parish book]. *Ros. gos. ist. arhiv.* F. 828. Op. 14. Spr. 25. Ark. 363–380 [in German].
10. *Metricheskaya kniga prihoda Jozefstal* [Josefstal parish book]. *Ros. gos. ist. arhiv.* F. 828. Op. 14. Spr. 30. Ark. 465–486 [in German].
11. *Metricheskaya kniga prihoda Jozefstal*. [Josefstal parish book]. *Ros. gos. ist. arhiv.* F. 828. Op. 14. Spr. 34. Ark. 75–90 [in German].
12. *Metricheskaya kniga prihoda Jozefstal* [Josefstal parish book]. *Ros. gos. ist. arhiv.* F. 828. Op. 14. Spr. 38. Ark. 346–366 [in German].
13. *Metricheskaya kniga prihoda Jozefstal* [Josefstal parish book]. *Ros. gos. ist. arhiv.* F. 828. Op. 14. Spr. 40. Ark. 309–330 [in German].
14. *Metricheskaya kniga prihoda Jozefstal* [Josefstal parish book]. *Ros. gos. ist. arhiv.* F. 828. Op. 14. Spr. 44. Ark. 375–396 [in German].
15. *Metricheskaya kniga prihoda Jozefstal* [Josefstal parish book]. *Ros. gos. ist. arhiv.* F. 828. Op. 14. Spr. 44. Ark. 350–371 [in German].
16. *Metricheskaya kniga prihoda Jozefstal*. [Josefstal parish book]. *Ros. gos. ist. arhiv.* F. 828. Op. 14. Spr. 48. Ark. 516–535 [in German].
17. *Metricheskaya kniga prihoda Jozefstal* [Josefstal parish book]. *Ros. gos. ist. arhiv.* F. 828. Op. 14. Spr. 50. Ark. 595–625 [in German].
18. *Metricheskaya kniga prihoda Jozefstal* [Josefstal parish book]. *Ros. gos. ist. arhiv.* F. 828. Op. 14. Spr. 54. Ark. 377–398 [in German].
19. *Metricheskaya kniga prihoda Jozefstal* [Josefstal parish book]. *Ros. gos. ist. arhiv.* F. 828. Op. 14. Spr. 59. Ark. 395–417 [in German].
20. *Metricheskaya kniga prihoda Jozefstal* [Josefstal parish book]. *Ros. gos. ist. arhiv.* F. 828. Op. 14. Spr. 63. Ark. 376–450 [in German].
21. *Metricheskaya kniga prihoda Jozefstal* [Josefstal parish book]. *Ros. gos. ist. arhiv.* F. 828. Op. 14. Spr. 71. Ark. 465–492 [in German].
22. *Metricheskaya kniga prihoda Jozefstal* [Josefstal parish book]. *Ros. gos. ist. arhiv.* F. 828. Op. 14. Spr. 78. Ark. 330–352 [in German].
23. *Metricheskaya kniga prihoda Jozefstal* [Josefstal parish book]. *Ros. gos. ist. arhiv.* F. 828. Op. 14. Spr. 79. Ark. 764–791 [in German].
24. *Metricheskaya kniga prihoda Jozefstal* [Josefstal parish book]. *Ros. gos. ist. arhiv.* F. 828. Op. 14. Spr. 84. Ark. 515–537 [in German].
25. *Metricheskaya kniga prihoda Jozefstal* [Josefstal parish book]. *Ros. gos. ist. arhiv.* F. 828. Op. 14. Spr. 87. Ark. 1–18 [in German].
26. *Metricheskaya kniga prihoda Jozefstal* [Josefstal parish book]. *Ros. gos. ist. arhiv.* F. 828. Op. 14. Spr. 92. Ark. 515–539 [in German].
27. *Metricheskaya kniga prihoda Jozefstal* [Josefstal parish book]. *Ros. gos. ist. arhiv.* F. 828. Op. 14. Spr. 96. Ark. 271–294 [in German].
28. *Metricheskaya kniga prihoda Jozefstal* [Josefstal parish book]. *Ros. gos. ist. arhiv.* F. 828. Op. 14. Spr. 98. Ark. 537–561 [in German].

29. *Metricheskaya kniga prihoda Jozefstal*. [Josefstal parish book]. *Ros. gos. ist. arhiv*. F. 828. Op. 14. Spr. 107. Ark. 257–271 [in German].
30. *Metricheskaya kniga prihoda Jozefstal* [Josefstal parish book]. *Ros. gos. ist. arhiv*. F. 828. Op. 14. Spr. 129. Ark. 143–163 [in German].
31. *Metricheskaya kniga prihoda Alt-Shvedendorf* [Gammalsvenskby parish book]. *Ros. gos. ist. arhiv*. F. 828. Op. 14. Spr. 124. Ark. 414–438 [in German].
32. *Metricheskaya kniga prihoda Alt-Shvedendorf* [Gammalsvenskby parish book]. *Ros. gos. ist. arhiv*. F. 828. Op. 14. Spr. 129. Ark. 359–382 [in German].
33. *Metricheskaya kniga prihoda Alt-Shvedendorf* [Gammalsvenskby parish book]. *Ros. gos. ist. arhiv*. F. 828. Op. 14. Spr. 134. Ark. 468–502 [in German].
34. *Metricheskaya kniga prihoda Alt-Shvedendorf* [Gammalsvenskby parish book]. *Ros. gos. ist. arhiv*. F. 828. Op. 14. Spr. 143. Ark. 428–458 [in German].
35. *Metricheskaya kniga prihoda Alt-Shvedendorf* [Gammalsvenskby parish book]. *Ros. gos. ist. arhiv*. F. 828. Op. 14. Spr. 148. Ark. 248–271 [in German].
36. *Metricheskaya kniga prihoda Alt-Shvedendorf* [Gammalsvenskby parish book]. *Ros. gos. ist. arhiv*. F. 828. Op. 14. Spr. 152. Ark. 393–415 [in German].
37. *Metricheskaya kniga prihoda Alt-Shvedendorf* [Gammalsvenskby parish book]. *Ros. gos. ist. arhiv*. F. 828. Op. 14. Spr. 158. Ark. 94–137 [in German].
38. *Metricheskaya kniga prihoda Alt-Shvedendorf* [Gammalsvenskby parish book]. *Ros. gos. ist. arhiv*. F. 828. Op. 14. Spr. 162. Ark. 21–65 [in German].
39. *Metricheskaya kniga prihoda Alt-Shvedendorf* [Gammalsvenskby parish book]. *Ros. gos. ist. arhiv*. F. 828. Op. 14. Spr. 182. Ark. 397–425 [in German].
40. *Metricheskaya kniga prihoda Alt-Shvedendorf* [Gammalsvenskby parish book]. *Ros. gos. ist. arhiv*. F. 828. Op. 14. Spr. 194. Ark. 433–471 [in German].
41. *Metricheskaya kniga prihoda Alt-Shvedendorf* [Gammalsvenskby parish book]. *Ros. gos. ist. arhiv*. F. 828. Op. 14. Spr. 200. Ark. 2–32 [in German].
42. *Metricheskaya kniga prihoda Alt-Shvedendorf* [Gammalsvenskby parish book]. *Ros. gos. ist. arhiv*. F. 828. Op. 14. Spr. 201. Ark. 245–274 [in German].
43. *Metricheskaya kniga prihoda Alt-Shvedendorf* [Gammalsvenskby parish book]. *Ros. gos. ist. arhiv*. F. 828. Op. 14. Spr. 210. Ark. 1–28 [in German].
44. *Metricheskaya kniga prihoda Alt-Shvedendorf* [Gammalsvenskby parish book]. *Ros. gos. ist. arhiv*. F. 828. Op. 14. Spr. 216. Ark. 233–257 [in German].
45. *Metricheskaya kniga prihoda Alt-Shvedendorf* [Gammalsvenskby parish book]. *Ros. gos. ist. arhiv*. F. 828. Op. 14. Spr. 223. Ark. 232–256 [in German].
46. *Metricheskaya kniga prihoda Alt-Shvedendorf* [Gammalsvenskby parish book]. *Ros. gos. ist. arhiv*. F. 828. Op. 14. Spr. 232. Ark. 212–235 [in German].
47. *Metricheskaya kniga prihoda Alt-Shvedendorf* [Gammalsvenskby parish book]. *Ros. gos. ist. arhiv*. F. 828. Op. 14. Spr. 241. Ark. 305–333 [in German].
48. *Metricheskaya kniga prihoda Alt-Shvedendorf* [Gammalsvenskby parish book]. *Ros. gos. ist. arhiv*. F. 828. Op. 14. Spr. 247. Ark. 302–329 [in German].
49. *Metricheskaya kniga prihoda Alt-Shvedendorf* [Gammalsvenskby parish book]. *Ros. gos. ist. arhiv*. F. 828. Op. 14. Spr. 255. Ark. 368–394 [in German].
50. *Metricheskaya kniga prihoda Alt-Shvedendorf* [Gammalsvenskby parish book]. *Ros. gos. ist. arhiv*. F. 828. Op. 14. Spr. 263. Ark. 325–353 [in German].
51. *Metricheskaya kniga prihoda Alt-Shvedendorf* [Gammalsvenskby parish book]. *Ros. gos. ist. arhiv*. F. 828. Op. 14. Spr. 272. Ark. 378–400 [in German].
52. *Metricheskaya kniga prihoda Alt-Shvedendorf* [Gammalsvenskby parish book]. *Ros. gos. ist. arhiv*. F. 828. Op. 14. Spr. 174. Ark. 413–440 [in German].
53. *Metricheskaya kniga prihoda Alt-Shvedendorf* [Gammalsvenskby parish book]. *Ros. gos. ist. arhiv*. F. 828. Op. 14. Spr. 176. Ark. 426–460 [in German].
54. *Metricheskaya kniga prihoda Grunau* [Grunau parish book]. *Ros. gos. ist. arhiv*. F. 828. Op. 14. Spr. 2. Ark. 251–312 [in German].
55. *Metricheskaya kniga prihoda Grunau* [Grunau parish book]. *Ros. gos. ist. arhiv*. F. 828. Op. 14. Spr. 5 a. Ark. 324–378 [in German].
56. *Metricheskaya kniga prihoda Grunau* [Grunau parish book]. *Ros. gos. ist. arhiv*. F. 828. Op. 14. Spr. 10. Ark. 288–361 [in German].
57. *Metricheskaya kniga prihoda Grunau* [Grunau parish book]. *Ros. gos. ist. arhiv*. F. 828. Op. 14. Spr. 13. Ark. 301–383 [in German].

58. Metrychna knyha zapysu aktiv pro narodzhennia, reiestratsiiu shliubu, smert. Staroshvedska parafiiia [Gammalsvenskby parish book]. *Derzhavnyi arkhiv Khersonskoi oblasti (dali – Derzharkhiv Khersonskoi obl.)*. F. 323. Op. 1. Spr. 1. 289 ark. [in Russian].
59. Metrychna knyha zapysu aktiv pro narodzhennia, reiestratsiiu shliubu, smert. Staroshvedska parafiiia [Gammalsvenskby parish book]. *Derzharkhiv Khersonskoi obl.* F. 323. Op. 1. Spr. 2. 305 ark. [in Russian].
60. Metrychna knyha zapysu aktiv pro narodzhennia, reiestratsiiu shliubu, smert. Staroshvedska parafiiia [Gammalsvenskby parish book]. *Derzharkhiv Khersonskoi obl.* F. 323. Op. 1. Spr. 3. 80 ark. [in Russian].
61. Metrychna knyha Yosypivskoi parafii [Josypivka/Josefstal parish book]. *Derzhavnyi arkhiv Odeskoi oblasti (dali – Derzharkhiv Odeskoi obl.)*. F. 894. Op. 1. Spr. 35. Ark. 90–110 [in Russian].
62. Metrychna knyha Yosypivskoi parafii [Josypivka/Josefstal parish book]. *Derzharkhiv Odeskoi obl.* F. 894. Op. 1. Spr. 46. Ark. 54–85 [in Russian].
63. Metrychna knyha Yosypivskoi parafii [Josypivka/Josefstal parish book]. *Derzharkhiv Odeskoi obl.* F. 894. Op. 1. Spr. 48. Ark. 413–434 [in Russian].
64. Chyruk, S., (2016). Liuteranski kolonii Pivdennoi Ukrainy kintsia XVIII – pochatku XX st.: istoryko-demohrafichnyi aspekt (dysertatsiia na zdobuttia naukovooho stupenia kandydata istorychnykh nauk) [Lutheran colonies of Southern Ukraine at the end of 18th – beg. of 20th cen.: historical-demography aspect]. Dnipropetrovskyi natsionalnyi universytet, Dnipro [in Ukrainian].
65. Shtah Ya. (1916). Ocherki iz istorii i sovremennoj zhizni yuzhnorusskikh kolonistov [Sketches from the history and modern life of the South Russian colonists]. Mjskva. 266 s. [in Russian].
66. Gammalsvenskbydokument [Documents of Old Swedish village] (1958) / ed. by A. Loit, N. Tiberg. Uppsala. 236 s. [in Swedish].
67. Lagus W. (1852). Utflygt till Dniepern i April 1852 [Excursion by the Dnieper in April 1852]. *Finlands allmänna tidning*. № 131. S. 544–545 [in Swedish].
68. Neander H. (1912). Gammal-Svenskby [Old Swedish village]. Stockholm. 45 s. Retrieved from: <http://www.gammalsvenskby.se/HNeander1911.htm> [in Swedish].
69. Nyman A. (1837). Utdrag ur ett bref till Redaktionen, dateradt staden Cherson [Excerpt from a letter to the Editor from the city of Kherson]. d. 3/15 Dec. 1836. *Helsingfors tidningar*. № 9. S. 2–3 [in Swedish].
70. Rudling, P.A. (2004–2005). Ukrainian Swedes in Canada: Gammalsvenskby in the Swedish-Canadian Press, 1929–1931. *Scandinavian-Canadian Studies*. Vol. 15. P. 62–91 [in English].
71. Vendell, H. (1881). Från svenskar i Ryssland [From Sweden to Russia]. *Folkvännen*. № 27. S. 1–2 [in Swedish].
72. Wawrzeniuk, P. (2014). The Making of Gammalsvenskby 1881–1914 – identity, myth and imagination. *The Lost Swedish Tribe: Reapproaching the history of Gammalsvenskby in Ukraine*. Stockholm. P. 89–110 [in English].

Стаття надійшла до редакції 16.06.2023

The article was received 16 June 2023